

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ

ФАКУЛТЕТ ПОЛИТИЧКИХ НАУКА

Београд, Јове Илића 165, тел. 3092-999 факс 2491-501

e-mail: fpn@fpn.bg.ac.rs www.fpn.bg.ac.rs

Универзитет у Београду
Факултет политичких наука
Наставно-научном Већу

Одлуком Наставно–научног већа Факултета политичких наука Универзитета у Београду од 30. јуна 2022. године именована је Комисија за преглед и оцену докторске дисертације под насловом **„Утицај политичких странака на процес друштвене и политичке интеграције националних мањина у Републици Србији (2000-2016)“** кандидаткиње Ксенија Марковић, у саставу: проф. др Зоран Крстић (Факултет политичких наука, Универзитет у Београду), др Горан Башић (научни саветник Института друштвених наука у Београду), доц. др Душан Вучићевић (доцент Факултет политичких наука, Универзитет у Београду). Комисија је прегледала и оценила наведену докторску дисертацију и на основу мишљења свих њених чланова подноси Наставно–научном већу Факултета Универзитета у Београду следећи:

РЕФЕРАТ О УРАЂЕНОЈ ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ

1. Основни подаци о кандидаткињи

Ксенија Марковић рођена је 1986. године у Земуну, завршила је гимназију у Зрењанину. Основне студије је завршила је на Факултету политичких наука, Универзитета у Београду, у року са просеком 9,16. Ауторка је завршила мастер студије на истом факултету, смер политикологија 2013. године. Током мастер студија ауторка је одбранила завршни рад са оценом десет на тему: *Учешће националних мањина у законодавној и извршној власти: студија случаја Србија, Хрватска и Словенија*. Академске 2013/2014. године је уписала докторске студије на Факултету политичких наука, положила је све испите на докторским студијама са највишим оценама.

Током студија Ксенија Марковић је радила као истраживач сарадник у Центру за еколошку политику при Факултету политичких наука. Током мастер студија била је ангажована у Форуму за етничке односе на позицији пројектног менаџера и истраживача. У Форуму за етничке односе је стекла искуство у теренском истраживању, активно је учествовала у неколико истраживања на тему положаја националних мањина у Србији, статуса националних савета националних мањина и положаја српске заједнице на северу Косова.

Од јуна 2016. године ради у Институту друштвених наука на позицији истраживача сарадника. У институту је учествовала у неколико емпиријских истраживања и организовала више националних и међународних конференција. Похађала је бројне семинаре, летње и зимске школе. Објавила је више од десет научних радова као ауторка, односно коауторка, из области мултикултурализма, међуетничких односа и политика интеграције, мањинских права и мањинских политика: М24, М51, М53, М44, М45 и рецензент је једне публикације. Учествовала је на међународним и националним конференцијама које су посвећене мултикултурализму, правима и положају националних мањина у постконфликтним подручјима, са којих има неколико значајних реферата публикованих у различитим зборницима. Активно учествује у раду Института друштвених наука, у Центру за политиколошка истраживања и јавно мњење учествовала је у спровођењу неколико емпиријских истраживања од којих су најзначајнија: Социјални односи између етничких заједница у Србији (2020), Истраживање, Јавно мњење Србије између ЕУ и Русије (2018), Популизам – узроци и последице (2017). Била је ангажована и оквиру пројекта ХОРИЗОНТ 2020, конкретно Western Balkan Cooperation ESS, 2020-2021.

Кандидаткиња је у досадашњем научном и истраживачком раду показала велико интересовање за изучавање етнички подељених друштава, међуетничких односа, партијских система, процеса демократизације и изградње државе. Поред тога што је учествовала на различитим конференцијама, кандидаткиња је одржала и неколико предавања на тему политика интеграција и положаја националних мањина. Тренутно је ангажована као предавач на ANETREC пројекту који се спроводи у сарадњи са институтима и факултетима из Словеније и Северне Македоније. Чланица је Академске мреже за сарадњу у Југоисточној Европи. Кандидаткиња течно говори енглески језик.

Објављени радови кандидатикње

Marković, Ksenija (2021) [*The Influence of Political Parties of National Minorities on Cultural Autonomy in the Republic of Serbia*](#). Forum za sigurnosne studije, (4/5). pp. 168-194. ISSN 2459-6639

Марковић, Ксенија, Јовановић, Марко и Зафировић, Јована (2021) Спољна политика Србије: Између жеље грађана и одлука власти. у: Б. Тодосијевић (ур.) *Представе о Европској унији и Русији у јавности Србије : јавно мњење Србије 2018 – ЈМС 2018*. Едиција Истраживања. Институт друштвених наука, Београд, стр. 58-73. ИСБН 978-86-7093-250-0

Марковић, Ксенија, Матијевић, Бранка и Јовановић, Марко (2021) Косово и Метохија и Европска унија – Дилема или очекивани избор? у: Б. Тодосијевић (ур.) *Представе о Европској унији и Русији у јавности Србије : јавно мњење Србије 2018 – ЈМС 2018*. Едиција Истраживања. Институт друштвених наука, Београд, стр. 74-89. ИСБН 978-86-7093-250-0

Марковић, Ксенија (2020) Право на политичко представљање националних мањина: међународни стандарди и примена овог права у Републици Србији. у: И. Арсић и В. Ментус (ур.) *Промишљања актуелних друштвених изазова : регионални и глобални контекст*. Едиција Зборници . Институт друштвених наука, Београд, стр. 180-207. ИСБН 978-86-7093-238-8

Marković, Ksenija and Jovanović, Marko and Matijević, Branka (2019) [*Kosovo and Metohija or the European Union – a rhetorical dilemma in the Serbian political discourse*](#). *Srpska politička misao = Serbian Political Thought*, 66 (4). pp. 173-192. ISSN 1450-5460

Bašić, Goran and Marković, Ksenija (2018) Social status of the Roma in Serbia: Demographic aspects in public multiculturalism policies. *Stanovništvo*, 56 (1). pp. 43-61. ISSN 0038-982X

Марковић, Ксенија и Јовановић, Ивана (2018) Утицај процеса европских интеграција на статус националних мањина у Републици Србији. у: Љ. Ђићкарић и А. Бошковић (ур.) *Ка европском друштву : ограничења и перспективе*. Институт друштвених наука, Београд, стр. 129-150. ИСБН 978-86-7093-212-8

Марковић, Ксенија и Лутовац, Зоран (2017) Глобализација и однос већинских странака према националним мањинама у Србији - од политике изолације до политике интеграције. у: А. Вуковић и др. (ур.) *Глобализација и изолационизам*. Институт друштвених наука, Центар за економска истраживања, Београд, стр. 300-312. ИСБН 978-86-7093-170-1

Marković, Ksenija (2017) [Izazovi političke integracije nacionalnih manjina uz poseban osvrt na parlamentarne izbore 2016. godine u Srbiji.](#) Forum za sigurnosne studije, 1 (1). pp. 211-239. ISSN 2459-6639

Марковић, Ксенија (2016) Улога политичких странака у процесу интеграције националних мањина у Републици Србији. у: В. Становчић и Г. Башић (ур.) *Стање и перспективе мултикултурализма у Србији и државама региона*. Научни скупови / САНУ ; књ. 165. Одељење друштвених наука, Одбор за проучавање националних мањина и људских права (38). Српска академија наука и уметности, Институт друштвених наука, Београд, стр. 235-256. ИСБН 978-86-7025-710-8 (САНУ) ИСБН 978-86-7093-169-5 (ИДН)

Марковић, Ксенија и Јовановић, Андријана (2015) Нови приступи мањинском питању: децентрализација и националне мањине – случај Србија. *Национални интерес = National interest*, 23 (2). стр. 123-150 ИССН 1820-4996; еИССН 1452-2152

Марковић, Ксенија и Ђурђевић, Ненад (2015) Улога националних савета националних мањина у интегративној мањинској политици: случај Србије, коауторка, у: (ур.) Д. Радосављевић, М. Кевежди и Е. Вукашиновић, *Национални савети националних мањина и култура 2*, Завод за културу Војводине, Нови Сад, стр. 25-42.

Марковић, Ксенија и Милићевић, Невена (2014) Учешће политичких партија националних мањина на изборима 2014. године, коауторка, у: (ур.) Милан Јовановић и Душан Вучичевић, *Избори у Србији 2014. године- Политичка рокада*, Институт за политичке студије, Београд, стр.107-129.

Марковић, Ксенија (2014). Модели политичке и друштвене интеграције националних мањина, у: (ур.) З. Крстић *Компаративна политика- есеји*, Факултет политичких наука и Чигоја штампа, Београд, стр. 101-120.

Марковић, Ксенија и Јовановић, Андријана (2013) Социјална политика и мере за сузбијање сиромаштва у Републици Србији. у: З. Стојиљковић (ур.) *Левица у посткризној контексту*, Факултет политичких наука и Фондација Фридрих Еберт, Београд, стр. 131-138

Марковић, Ксенија (2012) Положај младих у политици и политика међу младима. у: З. Стојиљковић (ур.) *Зашто гласам, како гласам, ако уопште гласам?*. Факултет политичких наука и Фондација Фридрих Еберт, Београд, 115-126. ИСБН 978-86-83767-36-6

Основни подаци о докторској дисертацији

Докторска дисертација „Утицај политичких странака на процес друштвене и политичке интеграције националних мањина у Републици Србији (2000-2016)“ кандидаткиње Ксеније Марковић технички је уподобљена са Упутством о облику и садржају докторске дисертације која се брани на Универзитету у Београду од 2019. године. Писана је фонтом *Times New Roman*, са проредом 1 и маргинама 20мм. Дисертација уподобљена на такав начин има 290 страна, од којих је 262 стране основног текста, док остатак чине списак библиографских јединица, биографија кандидата и неопходне изјаве. Списак коришћених научних извора обухвата 269 јединицу, од којих је монографија, научних чланака и осталих публикација 165, релевантних докумената 60 и 44 интернет извора.

Дисертација се састоји од пет поглавља: Увод, Појам и основни модели процеса интеграције националних мањина, Процес интеграције националних мањина у Републици Србији. Трагање за новим стратегијама интеграције националних мањина и закључак. Поглавља чине смислену и кохерентну целину, обрађујући различите аспекте који се тичу предмета истраживања. У сваком од њих кандидаткиња је користила обилату литературу на адекватан начин, ослањајући се преваходно на стране изворе у приказу теоријског дела рада, док је приликом изучавања Србије користила домаће монографије, научне и стручне радове домаћих аутора и аутора из региона, релевантне медијске изворе, документа међународних организација и релевантних државних институција. Сходно томе, Комисија може да закључи да је и по форми и по суштини докторска дисертација у складу са научним методолошким стандардима и захтевима.

Предмет и циљ дисертације

Предмет ове дисертације јесте истраживање утицаја политичких странака националних мањина на друштвену и политичку интеграцију националних мањина. Полазећи од тога да утицај политичких странака није лако измерити, кандидаткиња се определила да изучавању предмета истраживања приђе из више различитих димензија. У првом кораку кандидаткиња је ослањајући се на теорију мултикултурализма, либералну теорију мањинских права, али и међународне стандарде заштите националних мањина утврдила основна начела и принципе политике интеграције у демократским друштвима, како би из њих извела индикаторе на основу којих ће мерити степен политичке и друштвене интеграције. У другом кораку, изучавајући интеграцију националних мањина у посткомунистичким државама применом упоредне методе кандидаткиња је утврдила основне претпоставке решавања мањинског питања у посткомунистичким друштвима које изнова испитује у случају Републике Србије.

Кандидаткиња закључује да у свим посткомунистичким државама етнокултурална припадност постаје значајна и правно призната као одредница у дефинисању правног и политичког положаја одређене заједнице и појединца. Кандидаткиња закључује да представници мањине и представници већине деле уверење да су процеси изградње нације неспојиви са грађењем демократских установа. Кандидаткиња констатује да владајуће структуре, суочене са захтевом националних мањина, живе у паничном страху да ће свако уважавање ових захтева угрозити идентитет или културу титуларне нације, или у најбољем случају изазвати негодовање већине. У том контексту кандидаткиња сматра да је важно испитати Кимликину тезу да је мањински национализам, нарочито у новим демократијама, ништа друго до одговор на већинско грађење нације. Теоријске увиде и закључке до којих долази у првом и другом поглављу кандидаткиња примењује у трећем поглављу када изучава процес интеграције националних мањина у Србији. Истраживањем кандидаткиња констатује да процес интеграције националних мањина превише фокусиран на заштиту етнокултуралних идентитета, а не на интеграцију националних мањина у друштво. Анализом нормативног и институционалног оквира, али и програма политичких странака кандидаткиња закључује да су друштвени односи уређени према начелима сегрегативног мултикултурализма. Коначно, кандидаткиња увтрђује да је систем заштите националних мањина, као и целокупна политика интеграције прилагођена пре свега потребама бројних и територијално концентрисаних националних мањина. Кандидаткиња је потврдила да постоје узрочно-последичне везе између остваривања права на политичко представљање националних мањина и степена интеграције националних мањина.

Очекивани резултати и научни допринос овог истраживања су тројаки. Први допринос овог рада се огледа у томе што ће се понудити продубљена анализа процеса друштвене и политичке интеграције националних мањина у Републици Србији, односно дефинисањем сета индикатора за испитивање политичке и друштвене интеграције кандидаткиња ће допунити постојеће теорије политичког представљања националних мањина. Други допринос се огледа у томе што кандидаткиња улаже напоре да подробније објасни теоријски и политиколошки модел релација између политичких странака и националних заједница и коначно да кандидаткиња даје поуздан опис анализа утицаја који имају политичке странке у процесима друштвене и политичке интеграције националних мањина. Коначно, поред дескриптивног и теоријског доприноса путем проспекције кандидаткиња дефинише конкретне мере које је неопходно предузети како би се унапредио процес интеграције националних мањина и ојачала укупна друштвена стабилност у Републици Србији. Поред научног доприноса ово истраживање ће имати и значајан друштвени допринос. Изучавањем процеса интеграције националних мањина, сагледавањем савремених трендова и кретања и дефинисањем улоге политичких странака у овом процесу кандидаткиња сагледава стање и даје конкретан опис проблема и

предлаже нова решења која могу бити од користи доносиоцима одлука како да у конкретним друштвеним и политичким условима унапреде процес интеграције националних мањина у Србији. Коначно истраживање које је спровела кандидаткиња, открива узроке који доводе до сегрегације националних заједница у Републици Србији и објашњава улоге политичких странака у овом процесу. У задњем кораку кандидаткиња формулише препоруке како да се променом институција повећа степен интегрисаности националних мањина и на тај начин увећа укупна стабилност друштва.

Основне хипотезе од којих се полазило у истраживању

Истраживање је базирано на једној општој, и шест посебних хипотеза. Све наведене хипотезе су методолошки усклађене и устројене, те на одговарајући начин проистичу једна из друге, чинећи тако темељан алат за спровођење квалитетног истраживања. Овде ћемо поновити поменуте хипотезе на начин на који су оне изнете у уводном делу докторске дисертације.

Општа хипотеза: Изабрани модел остваривања права на политичко представљање националних мањина није допринео повећању степена интеграције националних мањина, смањењу етничке дистанце и развијању интеркултуралне сарадње.

Кандидаткиња је поступак доказивања основне хипотезе спровела у неколико корака. Применом индекса политичке интеграције кандидаткиња закључује да највећи степен интеграције у политички систем остварују само мађарска и бошњачка национална мањина, као најбројније, територијално концентрисане и политички најорганизоване мањине, док је у случају малобројних и територијално раштрканих мањина степен политичке интеграције на ниском нивоу. Применом индекса друштвен интеграције, кандидаткиња закључује да упркос високом степену инситуционалне интеграције, припадници националних мањина не оставрују висок степен друштвене интеграције. Анализом програмских начела странака кандидаткиња је потврдила изнету тврдњу да се вредности интеркултуралне сарадње не промовишу и не афирмишу у програмима политичких странака. Коначно у трећем кораку, кандидаткиња је утврдила постојање социјалне дистанце међу етничким заједницама, чиме је доказала горе наведену тврдњу.

Прва посебна хипотеза: Политику интеграције у Србији дефинишемо као сегрегативни мултикултурализам који наглашава улогу етнокултуралних специфичности на уштрб међуетничке сарадње.

Изучавајући динамику међуетничких односа и процес демократизације друштва кандидаткиња је утврдила да се током трансформације друштва након пада режима Слободана Милошевића, није напустио друштвени детерминизам као доминантна парадигма и да су политичке елите и мањине и већине мултиетничност Републике Србије виделе као претњу по национални идентитет и опстанак националних заједница. Као доказ за ову тврдњу кандидаткиња проналази у историјском приказу динамике доношења закона који уређују питање статуса националних мањина. Кандидаткиња закључује да је политика сегрегативне мултикултуралности устоличена и званично призната као модел уређења друштвених односа доношењем Устава Републике Србије 2006. године. Уставна решења су била фокусирана на заштиту етнокултуралних идентитета, а начела интеграције и интеркултуралне сарадње нису препознате као начела у уставним одредбама. Кандидаткиња наглашава да се принцип касније пресликао у сва законска решења која су следила, чиме се потврдила и прва посебна хипотеза.

Друга посебна хипотеза: У Републици Србији је остваривање права на политичко представљање националних мањина довело до нежељене последице по стабилност друштва – политичка интеграција није допринела и већој друштвеној интеграцији мањина услед доминације моноетничких странака.

Како би доказала изнету хипотезу кандидаткиња изучава програме политичких странака. Анализом су обухваћене већинске странаке и политичке странаке националних мањина. Увидом у садржај програмских одредби и дефинисањем основних програмских начела кандидаткиња закључује да највећи део странака само декларативно прихвата вредности мултикултурализма, негује се конзервативан приступ политици интеграције, док се вредности интеркултурализма не препознају и не афирмишу. На основу анализе изборних резултата кандидаткиња закључује да право на политичко представљање националне мањине остварују примарно путем политичких странака националних мањина, а да већинске странке не показују већи интерес да интегришу припаднике националних мањина у своје редове. У том смислу је и валидан налаз на који се упућује у раду да је појава мултиетничких странака реткост.

Трећа посебна хипотеза: Степен друштвене интеграције националних мањина у Републици Србији је на ниском нивоу, упркос гарантовању колективних права националним мањинама и остваривању права националних мањина на политичко представљање.

Кандидаткиња је трећу посебну хипотезу доказала делимично. Ослањајући се на методологију индекса институционалног представљања националних мањина кандидаткиња је израдила индексе друштвене и политичке интеграције. Применом индекса друштвене интеграције кандидаткиња је доказала да се

степен остваривања права на културну аутономију, као и укупни степен интеграције разликује међу националним мањинама. Кандидаткиња закључује да је у случају мађарске и словачке националне мањине остваривање права на културну аутономију на високом нивоу, док је у случају албанске и росмке мањине на ниском нивоу. Индекс интеграције је показао високу поузданост у мерењу остваривања права на културну аутономију. Укључивањем индикатора социоекономског статуса кандидаткиња је успела да прикаже реалније стање друштвене интеграције, него да је мерила само степен остваривања права из области културне аутономије. Међутим, једна од уочених слабости индекса друштвене интеграције јесте што није успела да измери степен отворености култура националних мањина према већинској и другим културама. Један од узрока зашто ову појаву кандидаткиња није успела да квантифициује јесте и нормативни оквир који је устројен тако да начело интеркултуралности и сарадње не препознаје и не афирмише. Кандидаткиња је покушала да предупреди наведен ризик, додељивањем највише вредности индекса за интеркултуралне праксе, али то није било довољно. Кандидаткиња исправно закључује да индекс друштвене интеграције у ствари мери институционалну интеграцију. Уважава се налаз кандидаткиње да пажљиво проматрање података, односно степена остваривања права утврђених индексом јасно указује да институционална интеграција не значи нужно и друштвену интеграцију.

Четврта посебна хипотеза: Политичке странке националних мањина нису допринеле процесу друштвене интеграције националних мањина иако узимају учешће у власти (на националном, покрајинском и локалном нивоу) од 2000. године до данас.

Четврта посебна хипотеза је потврђена анализом остваривања права на културну аутономију уз посебан осврт на анализу рада националних савета националних мањина, као органа мањинске самоуправе у области културне аутономије. Кандидаткиња закључује да постојеће устројство националних савета утиче на друштвену интеграцију националних мањина и то двојачко. Кандидаткиња истиче да централизовано устројство мањинске самоуправе утиче на доступност колективних права, и то пре свега у области образовања, службене употребе језика и писма, информисања и културних права чиме се нарушава начело равноправности. Овај налаз је у раду потврђен двојачко: истраживањем оцена рада националних савета које је показало да припадници националних мањина нису задовољни степеном остваривања права на културну аутономију и израдом индекса друштвене интеграције, кандидаткиња је доказала да немају сви припадници националних мањина једнак приступ остваривању права на културну аутономију. Као други доказ за изнету хипотезу кандидаткиња наводи да је институционализовањем везе националних савета и политичких странака националних мањина, током првог и другог круга за изборе за националне савете, нарушено право на културну аутономију који би требало да буде

ослобођен од утицаја политичких странака као таквих, чиме је потврђена теза да политичке странке националних мањина нису допринеле процесу друштвене интеграције националних мањина.

Пета посебна хипотеза: Политичке странке немају интересе да мењају постојећи сет институција (законски оквир и изборна правила) јер би тиме ризиковале да умање степен политичке моћи коју тренутно поседују.

Кандидаткиња пету посебну хипотезу доказује током анализе програма политичких странака, али и анализом изборних резултата. Кандидаткиња истиче да се политичке странке примарно обраћају бирачима из етничке групе коју представљају. Кандидаткиња наглашава да све већинске странке признају и препознају различите моделе остваривања права националних мањина, међутим налази истраживања упућују на то да се вредности интеркултуралне сарадње у највећем броју случајева не препознају и не афирмишу. Поред наведеног, кандидаткиња закључује на основу резултата избора да тренутно постављени систем изборних правила и процедура фаворизује успостављање моноетничких странака, а међуетничка сардња се одвија само на нивоу мултиетничких коалиција, док стварне међуетничке сардње нема. У прилог овој тврдњи кандидаткиња наводи и чињеницу да само Демократска странка и Лига социјалдемократата Војводине, као већинске странке, у континуитету истичу као кандидате припаднике националних мањина током неколико различитих изборних циклуса и на различитим нивоима избора. Пету посебну хипотезу кандидаткиња доказује и упоређивањем резултата покрајинских избора, пре и након промене изборних правила. Кандидаткиња истиче да увођење једне изборне јединице на нивоу Војводине није утицало на структуру актера када се погледа активност политичких странака националних мањина, али утиче на то колико се припадника националних мањина појављују као кандидати, а нарочито у случају већинских странака. Исто тако, анализом локалних избора кандидаткиња закључује да, иако се мења структура изборних актера, значјаније резултате остварују само бројно и територијално концентрисане националне мањине. Како би додатно испитала наведену тврдњу кандидаткиња је применом индекса политичке интеграције утврдила степен интегрисаности националних мањина у политички систем. Кандидаткиња истиче да се степен интеграције разликује међу националним мањинама, а да мађарска и бошњачка национална мањина, као набројније и политички најорганизованије националне мањине остварују највећи степен политичке интеграције, док најнижи степен политичке интеграције имају ромска и албанска национална мањина, реч је о мањинама према којима постоји највећи степен социјалне дистанце. Коначно ауторка закључује да постојећи сет институција погодује бројним и територијално концентрисаним националним мањинама, али и већинским странакама које нису спремне да одустану од ригидног схватања националног идентитета и културе.

Шеста посебна хипотеза: Постојећи систем погодује моноетничким странкама, како мањинским тако и већинским, јер чува њихове привилегије и дестимулише их да раде на друштвеном интегрисању припадника националних мањина, стога је потребно извршити промену изборног система како би се ублажиле етничке поделе и како би се мотивисало формирање мултиетничких странака и друштвена интеграција припадника националних мањина.

Сумирајући главне налазе до којих је кандидаткиња дошла у различитим фазама истраживања, реч је о: прихваћеним начелима на којима почива политика интеграције у Републици Србији, процена степена остваривање права на политичко представљање и културну аутономију, поглед политичких странака на вредности мултикултарлизма, утврђени индекси друштвене и политичке интеграције, кандидаткиња је потврдила и шесту посебну хипотезу. Постојећи систем погодује моноетничким странкама, како мањинским тако и већинским, јер чува њихове привилегије и дестимулише их да раде на друштвеном интегрисању припадника националних мањина, стога је потребно извршити промену изборног система како би се ублажиле етничке поделе и како би се мотивисало формирање мултиетничких странака и друштвена интеграција припадника националних мањина.

Опис садржаја (структуре по поглављима) дисертације

Докторску дисертацију, поред увода и закључних разматрања, чине четири поглавља: Категоријално и теоријско одређење основних појмова, Појам и основни модели процеса интеграције националних мањина, Процес интеграције националних мањина у Републици Србији и Трагање за основним начелима интеграције националних мањина. Докторску дисертација чине логички и тематски добро устројене и избалансиране целине. На основу такве структуре кандидатиња је јасно представила истраживачки процес и резултате до којих је дошла. Истовремено, оваква структура омогућила је читаоцу боље разумевање изложене материје. Структура прати хипотетички оквир јер су њене целине посложене и подељене на начин да су у функцији доказивања хипотеза.

У уводном делу рада кандидаткиња је изложила методолошке поставке у истраживањима у следећим под насловима: Мотив одабира тема, Предмет истраживања (у оквиру њега теоријско одређење предмета истраживања и операционо одређење предмета истраживања, а у оквиру операционог одређења предмета истраживања: чиниоци садржаја предмета истраживања, временско одређење предмета истраживања, просторно одређење предмета истраживања и циљеви истраживања), Основне хипотезе, Методе, Научна и друштвена оправданост истраживања и Објективне препреке и дилеме.

Прво поглавље дисертације под називом „Категоријално и основно одређење појмова“ састоји се из следећих потпоглавља: Појам нације државе и културе, Теорије мултикултуралности и групна права националних мањина и Однос националних мањина и државе. Сва потпоглавља су подељена на мање целине зарад бољег разумевања материје. Ово поглавље, дакле, даје увид у три важна теоријска приступа којима се кандидаткиња користила у свом истраживању, са циљем да објасни феномене који су повезани да предметом истраживања у овом раду. Кандидаткиња је у првом кораку дефинисала појам нације, државе и културе са намером да објасни концептуалне забуне које постоје у употреби ових појмова. Кандидаткиња полази се од става да нација и држава нису исто. Циљ овог приступа је да се покаже да су право на самоуправу и право на самоодређење два различита права јер заговарају два различита добра. Кандидаткиња прати ову логичку и теоријску аргументацију како би доказала да није сваки захтев за националним признањем сепаратистички захтев за успостављањем независне државе и да захтеви националних група нису нужно увек и захтеви за политички суверенитет. Приказом теоријских упоришта мултикултурализма и либералне теорије мањинских права кандидаткиња испитује која је теоријска парадигма најприкладнија за изучавање процеса интеграције националних мањина.

Друго поглавље под називом „Појам и основни модели интеграције националних мањина“ се састоји из следећих потпоглавља: Политика интеграције националних мањина као изазов за демоократску стабилност и Политика интеграције. Оба потпоглавља су разрађена кроз већи број мањих целина која су у логичном следу и које читаоцу приближавају материју на адекватан начин, уз напомену да је друго потпоглавље детаљније разрађено имајући у виду његов значај за предмет истраживања. Кандидаткиња је у овом поглављу дала детаљан опис развоја система заштите националних мањина, са посебним освртом на решавање статуса националних мањина у посткомунистичким државама тј. транзиционим друштвима. Циљ овог поглавља је био да се направи увид у историјски, друштвени и политички контекст решавања статуса националних мањина у Републици Србији. У другом потпоглављу кандидаткиња даје приказ начела, принципа и димензије интеграције. У овом одељку кандидаткиња је објаснила везу између права на политичко представљање и политичке интеграције националних мањина и права на културну аутономију и друштвене интеграције националних мањина. Поред тога кандидаткиња је утврдила и која је улога политичких странака као актера интеграције националних мањина. На тај начин кандидаткиња је показала да у теоријском смислу поседује адекватно знање о посматраним феноменима и представила је читаоцима релевантне податке о процесу интеграције националних мањина који се заснивају на изворној литератури.

Треће поглавље под називом „Процес интеграције националних мањина у Републици Србији“ састоји се од следећих потпоглавља, од којих је свако подељено на више целина које су у логичком следу: Системи заштите националних мањина, Друштвена и политичка интеграција националних мањина у Републици Србији. У Системима заштите националних мањина кандидаткиња је дала историјско-политички осврт на процес трансформације друштва након 2000. године, уз посебан осврт на решавање мањинског питања у том периоду. Након историјског увида кандидаткиња представља нормативни и институционални оквир заштите националних мањина, како би утврдила које индивидуална и колективна права националних мањина се у Србији гарантују. Друго потпоглавље представља детаљну разраду теме и предмета истраживања. Кандидаткиња је ово поглавље поделила у више целина: Остваривање права на културну аутономију националних мањина у Републици Србији, Остваривање права на политичко представљање у Републици Србији и Утицај политичких странака на процес друштвене и политичке интеграције националних мањина.

У одељку Остваривање права на културну аутономију кандидаткиња је испитвала у којој мери је утврђени систем заштите националних мањина у Републици Србији у складу са принципима интеграције. У овом делу рада је приказана улога националних савета националних мањина у процесу интеграције. Посебан допринос овог рада је што је кандидаткиња приликом оцене друштвене интеграције понудила да се поред остваривања права на културну аутономију испитује и социоекономски статус националних мањина. Након тога фокус се помера на остваривање права на политичко представљање, кандидаткиња испитује дејства механизма политичке интеграције и то кроз анализу изборних резултата које остварују политичке странке националних мањина, самостално или у коалицији са већинским странкама. Кандидаткиња је у анализу укључила изборе на националном, покрајинском и републичком нивоу. Коначно у трећем поглављу емпиријском анализом права на политичко представљање и остваривање права на културну аутономију, кандидаткиња потврђује постављене хипотезе.

У одељку Утицај политичких странака на друштвену и политичку интеграцију националних мањина у Републици Србији, кандидаткиња креира индексе друштвене и политичке интеграције и утврђује степен етничке дистанце међу националним заједницама. Циљ индекса је да се утврди да ли постоји разлика у остваривању права међу националним мањинама, и да ли постоји разлика у степену политичке и друштвене интеграције за исту националну мањину и међу националним мањинама. Након тога, како би додатно испитала поузданост налаза до којих је дошла, кандидаткиња испитује степен социјалне дистанце међу националним мањинама. Кандидаткиња је показала завидно познавање остваривања права националних мањина, такође је уложила огроман труд да се прикупе сви потребни подаци, упркос томе што се у Србији не препознаје потпуно потреба за прикупљањем етнички осетљивих података.

Кандидаткиња је показала висок ниво аналитичких способности приликом утврђивања индикатора интеграције. Систематски, путем табела и графика, кандидаткиња приказује прикупљене и сортиране податке, те уз помоћ њих доказује своје полазне хипотезе. Све наведено сведочи о марљивом и темељном приступу истраживању чији закључци и резултати су приказани јасно и прегледно.

Четврто поглавље под називом „Трагање за новим стратегијама интеграције националних мањина“ се састоји из три потпоглавља: Компаративна анализа права на политичко представљање, Препоруке за унапређење интеграције и Формирање мултиетничких странака. Сва три поглавља се састоје од мањих целина. Прво потпоглавље је посвећено анализи права на политичко представљање националних мањина у региону, конкретно Хрватској и Црној Гори. Као критеријуме зашто је одабрала баш ове студије случаја ауторка наводи: све три земље имале су искуства са истим механизмима заштите националних мањина из социјалистичког периода. Друго, кандидаткиња истиче бројне политичке, економске и културолошке сличности услед заједничке историје ових земаља. Коначно, кандидаткиња објашњава да су све три земље политичке системе уредиле по унитарном принципу, а систем заштите националних мањина се ослања на моделе нетериторијалне аутономије. Трећи критеријум одабира је био доминација етничких расцепа у друштву. Етничке поделе и сукоби су у овим земљама имали доминантну улогу у процесу трансформације друштва и самим тим су представљали највећу препреку за напредовање процеса демократске консолидације. Коначно, све три земље су као стратешки циљ поставиле чланство у ЕУ. Процес евроинтеграције, али и институције Европске уније, су у све три земље имале значајан утицај на креирање законских решења система заштите националних мањина. Кандидаткиња не даје само анализу тренутног стања и слабости полититика интеграције већ прави корак даље и користећи налазе истраживања до којих је дошла изучавајући Србију и поуке из искуства Хрватске и Црне Горе формулише препорука за унапређење политика интеграције у Републици Србији. Кандидаткиња је препоруке поделила у две групе. У првој групи су препоруке општег типа чија је примена и предуслов за спровођење политике интеграције у складу са демократским начелима. Након тога из сваке опште мере кандидаткиња издваја конкретне мере које би допринеле да се постојећа решења ускладе са дефинисаним начелима политике интеграције. Коначно кандидаткиња испитује у којој мери би мултиетничке странке допринеле процесу интеграције у Републици Србији. Кандидаткиња је показала да разуме историју и политичке прилике у региону, као и читаву сложеност механизма унутрашњих противуречности којима се одликује процес интеграције националних мањина у етнички подељеним друштвима. Тиме је кандидаткиња показала не само да влада предметом истраживања ове дисертације, већ и да разуме шире импликације истраживања опредељујући се да своје истраживање у том правцу настави након завршетка овог истраживања.

У закључним разматрањима кандидаткиња концизно и структурисано сажима резултате спроведеног истраживања. У њему, поред тога што прави ретроспективу реченог у дисертацији, кандидаткиња јасно показује да је доказала своје полазне хипотезе, поткрепљујући их и указујући читаоцу на то да је истраживање научно ваљано, али и остављајући простор за нека нова питања која се кроз дато истраживање и његове закључке намећу, а тиме и за наставак истраживања у овој или сродним областима.

Методe које су примењене у истраживању

Кандидаткиња Ксенија Марковић је у истраживању користила научне методе које је навела у пријави своје докторске дисертације. Кандаткиња цело истраживање поставља као студију случаја Републике Србије испитујући степене политичке интеграције националних мањина, али и утицаја политичких странака на оба процеса. Како би утврдила теоријско одређење основних појмова попут нације, државе и културе кандидаткиња је применила *историјско-дескриптивну методу*. Коначно *методом индукције* извела је опште закључке о односу националних мањина и државе. *Експликативно-аналитичку методу* кандидаткиња је применила у другом делу рада како би се дефинисали начела и принципи политике интеграције у демократским друштвима. Метод специјализације кандидаткиња је користила како би разлучила које су то главне димензије интеграције и која то основна права националне мањине остварују путем друштвене, односно политичке интеграције. Применом *дескриптивне анализе* кандидаткиња је предочила које су најважније особености политичке и друштвене интеграције националних мањина у Републици Србији. *Функционалну анализу* кандидаткиња је користила како би објаснили улогу, активности и односе међузависности унутар предмета истраживања, пре свега како би одредила улогу политичких странака у процесу интеграције. *Компаративну анализу* је кандидаткиња користила како би утврдила сличности и разлике појаве која је предмет нашег изучавања, и то троструко. Прво, компарацијом процеса интеграције националних мањина у посткомунистичким државама, тј. транзиционим друштвима и Републици Србији. Друго, компаративном методом је утврдила индикаторе друштвене и политичке интеграције. Трећи случај коришћења компаративне методе је примењен за анализу права на политичко представљање у Хрватској и Црној Гори. Помоћу *метода класификације* кандидаткиња је дефинисала јасне критеријуме да се разграниче моноетничке странке од других типова политичких странака, као и да издвоји политичке странке националних мањина као подгрупу моноетничких странака.

У четвртом делу рада кандидаткиња је користила проспективни приступ како би формулисала препоруке за унапређење политика интеграције у Републици Србији. Кандидаткиња је понудила и *научне прогнозе* о најефикаснијим моделима политичког представљања који одговарају друштвеним и политичким приликама у Србији и стратегијама деловања политичких странака како би се увећао степен политичке и друштвене интегрисаности мањина који ће коначно водити увећању укупне стабилности друштва.

Приликом прикупљања података кандидаткиња је користила следеће методе: анализа садржаја докумената, примена индекса институционалне репрезентације, примена индекса политичке интеграције, примена индекса друштвене интеграције. Све набројано ће се користити приликом примарне анализе података. Приликом израде индикатора интеграције кандидаткиња је користила и секундарне изворе података, попут: званичних извештаја и статистике, али и друга истраживања чији је предмет истраживања повезан са појавама које ми изучавамо.

Анализа садржаја је нашла своју намену приликом истраживања постојеће научне литературе, законских аката и подзаконских аката који прокламују права националних мањина, током анализе програма политичких странака, штампе, публикација и свих осталих докумената који су од значаја за разумевање предмета истраживања и других писаних извора.

Како би кандидаткиња проценили утицај остваривања права на политичко представљање на интеграцију националних мањина у Србији она користи *индекс институционалне репрезентације* који је осмислио Роберт Шерцер (*Robert Schertzner*). Ауторка објашњава да је циљ овог индекса мапирање и мерење учинака институционалних механизма који уређују и утичу на могућност етнокултуралних група да заступају и артикулишу своје потребе и интересе унутар институција политичког система (Schertzner, 2018). Она даје детаљан увид у методологију и теорисјка упоришта која су се користила приликом креирања индекса институционалне репрезентације. Коначно објашњава зашто се определила да примени индекс институционалне репрезентације, а не *MCP Index (The Multiculturalism Policy Index)* или *EPR (Ethnic Power Relations)*.

Ауторка напомиње да оно што разликује индекс институционалне репрезентације од поменутог два индекса јесте што подједнак значај даје и политикама које се односе на заштиту и уважавање етнокултуралних идентитета, али и институционалним механизмима који обезбеђују политичку представљеност националних мањина. Као другу предност индекса институционалне репрезентације наводи се већа сазнајна вредност, јер не утврђује само да ли постоје или не постоје механизми који обезбеђују политичку представљеност националних мањина, већ даје могућност да се измери опсег утицаја институционалних механизма на политичко представљање

националних мањина, што је уједно и предмет истраживања у овом раду. Као други аргумент зашто се кандидаткиња опредељује баш за употребу овог индекса, јесте што поред наведеног индекс институционалне репрезентације узима у обзир и то у којој мери појединачне државе политику заштите и уважавања идентитета заснивају на колективним правима. Она оцењује да овакав приступ омогућава да се сагледају нијансе у разликама између земаља које су предмет истраживања, што коначно овај индекс чини употребљивијим алатом мерења, јер је сензитивнији и самим тим прецизнији у мерењу утицаја институционалних аранжмана на представљеност, али и укљученост, националних мањина унутар институција политичког система.

Изучавајући макро и микроиндикаторе, утврђује се индекс институционалне репрезентације националних мањина за Републику Србију. Ослањајући се на методологију која се употребљава у изради индекса институционалне репрезентације, ауторка креира индекс политичке и друштвене интеграције националних мањина.

Ауторка ове дисертације наводи да је циљ *индекса политичке интеграције* да утврди у којој мери су националне мањине интегрисане у политички систем Србије. Право на политичко представљање и учешће у органима јавне управе представљају две димензије политичке интеграције националних мањина. Применом компаративних метода дефинисани су индикатори политичке интеграције: 1) учешће у законодавној власти на националном нивоу; 2) учешће у извршној власти на националном нивоу; 3) учешће у законодавној власти на покрајинском нивоу; 4) учешће у извршној власти на покрајинском нивоу; 5) учешће у законодавној власти на локалном нивоу;

Индекс друштвене интеграције кандидаткиња користи како би детектовала две појаве. Прво, у којој мери су националне мањине интегрисане у ширу заједницу и да ли се афирмишу вредности интеркултуралног дијалога и сарадње. Остваривање права на културну аутономију националних мањина и социо-економски положај припадника националних мањина кандидаткиња издваја као најважније аспекте друштвене интеграције националних мањина. Применом компаративних метода дефинисани су следећи индикатори друштвене интеграције: 1) остваривање права на образовање на матерњем језику; 2) остваривање културних права; 3) остваривање права на информисање у националним и локалним медијима; 4) остваривање права на службену употребу језика и писма; 5) удео високообразованих у становништву;

Коначно, како би се испитала поузданост индекса друштвене интеграције, у анализу се укључује и мерење социјалне дистанце како би утврдила да ли постоји јаз између националних заједница у Србији. Може се потврдити да је налаз кандидаткиње да је укључивање социјалне дистанце као контролног фактора индексима интеграције било корисно како би се утврдило да ли је

могуће мерити друштвену интеграцију националних мањина само на основу законом предвиђених институционалних механизма.

Остварени резултати и научни допринос дисертације

Комисија је мишљења да је кандидаткиња Ксенија Марковић адекватним истраживачким поступком и у складу са академским стандардима успела да оствари научни резултат, те дала свој допринос академској заједници и постојећем научном фонду. Ова докторска дисертација представља самосталан и оригиналан рад Ксеније Марковић. У проучавању утицаја политичких странака ауторка је приступила теоријски темељно, аргументовано, истраживачки дубински и мултидисциплинарно. Успела је да расветли читав низ сложених феномена и сагледа их из различитих углова, а самим тим и унапреди њихово сазнање и разумевање. Систематичност истраживања огледа се у праћењу полазно постављених хипотеза и употреби адекватног методолошког апарата, као и у обимној литератури, која је релевантна и путем које кандидаткиња поткрепила своје тврдње.

Резултати истраживања проистичу из постојећег фонда знања, али га истовремено и додатно оснажују и допуњују. У том смислу, ово научно истраживање је кохерентно, у складу са постојећим истраживањима из дате области, истовремено их превазилазећи. Укупни научни допринос ове дисертације чини обогаћивање научног фонда у више области: изучавање међуетничких односа, грађење нације и државе, модела аутономије и политика интеграције и теорије политичког представљања. Посебну вредност истраживања чини то што се кандидаткиња у овом истраживачком подухвату определила да анализира актуелне и сложене феномене попут политике интеграције националних мањина и ефекте етничких расцепа који су различити по природи и динамици. У том смислу кандидаткиња иде корак даље, не задовољавајући се дијагностиковањем постојећег стања у Републици Србији, већ трагајући за бољим решењима за политичке проблеме који по својој тежини и значају превазилазе оквире Републике Србије као изабране студије случаја. Допринос истраживања је објективан и јасан – ауторка домаћој јавности даје широко и прегледно објашњење историјских и политичких прилика у Републици Србији, посебно се фокусирајући на интеграцију националних мањина; обогаћује теорију политичког представљања изградом индекса интеграције и давањем предлога методологије како да се мери политичка и друштвена интеграција. Такође даје допринос и теорији политичког представљања, анализирајући утицај политичких странака на просец интеграције националних мањина.

Закључак

У претходним деловима извештаја Комисија је истакла да је кандидаткиња Ксенија Марковић успешно спровела научно истраживање постављеног предмета истраживања. Кандидаткиња је наведени задатак испунила у складу са одобреном пријавом докторске дисертације, испитујући утврђене хипотезе преко истраживачких метода које смо навели. Сходно томе, овај поступак био је у функцији остваривања почетно изнетих научних циљева, те у функцији остваривања значајних научних резултата и доприноса. Докторска дисертација је урађена у складу са усвојеним пројектом и одобрењем Наставно–научног већа Факултета политичких наука. У оквиру ње кандидаткиња Ксенија Марковић је систематизовала и верификовала постојећа научна сазнања о предмету истраживања, чиме су она постала заокружена и логичка целина која поседује све неопходне елементе код овакве врсте научних радова. Докторска дисертација кандидаткиње представља темељну и систематизовану анализу друштвене и политичке интеграције националних мањина у Републици Србији и утицаја политичких странака на овај процес. Сходно томе, дисертација представља теоријски допринос политичким наукама, науци о безбедности, али и друштвеним наукама уопште. Када је реч о стилу писања, дисертација је написана стручним, али једноставним и разумљивим језиком и стилем. Озбиљним, темељним и посвећеним приступом кандидатиња је путем научног истраживања изнедрила релевантне резултате који представљају важан допринос разумевању посматраног предмета истраживања. Користећи адекватне методе кандидаткиња је дошла до научно заснованих и проверљивих резултата, док научни библиографски фонд који је кандидаткиња користила, и у квантитативном и у квалитативном смислу, говори у прилог томе да поседује завидно познавање материје везане за предмет истраживања.

У складу са наведеним, Комисија је сагласна да докторска дисертација *Утицај политичких странака на процес друштвене и политичке интеграције националних мањина у Републици Србији*, кандидаткиње Ксеније Марковић представља оригиналан и самосталан научноистраживачки рад, те да су се стекли услови за њену одбрану. Сходно томе, Комисија предлаже Наставно–научном већу Факултета политичких наука Универзитета у Београду да усвоји Извештај, да формира комисију за одбрану у истом саставу и да одобри јавну одбрану докторске дисертације.

У Београду, 28. јул 2022.

Комисија за преглед и оцену докторске дисертације:

Проф. др Зоран Крстић, редовни професор
Универзитет у Београд – Факултет политичких наука

Др Горан Башић, научни саветник
Институт друштвених наука, Београд

Доц. др Душан Вучићевић, доцент
Универзитет у Београду – Факултет политичких наука